Orhan Pamuk'un masalsı İstanbul'u...

Yücel Sönmez
yucelsonmez@hurriyet.com.tr

'Resimli İstanbul, Hatıralar ve Şehir' daha ilk satırlarından itibaren okuyucunun elini tutarak İstanbul'da gezmeye çıkarıyor. Pamuk'un anıları ve şehirle iç içe yürüyen bu yolculuk 1950'li yılların İstanbul'unda başlıyor. Ancak zaman ve mekân yazarın sizi götürmek istediği yerle birlikte sürekli değişiyor. Yeri geliyor yolu İstanbul'a düşmüş eski zaman seyyahının eline iliştiriyor elinizi, yeri geliyor Yahya Kemal'e, Tanpınar'a teslim ediyor. Bununla da yetinmiyor Pamuk... Bazen masalsı bir gravürün içine sokup oraya kilitliyor okuyucuyu, bazen de Ara Güler'in bir eski İstanbul fotoğrafına hapsediyor. Ne şanslıyız ki İstanbul yıllar geçse de bazı özelliklerini kaybetmiyor. Masalsı, egzotik, bir yanı Batı, bir yanı Doğu... İşte Pamuk'un 'hüznün dünya başkenti İstanbul'undan manzaralar...

Henri Cartier-Bresson

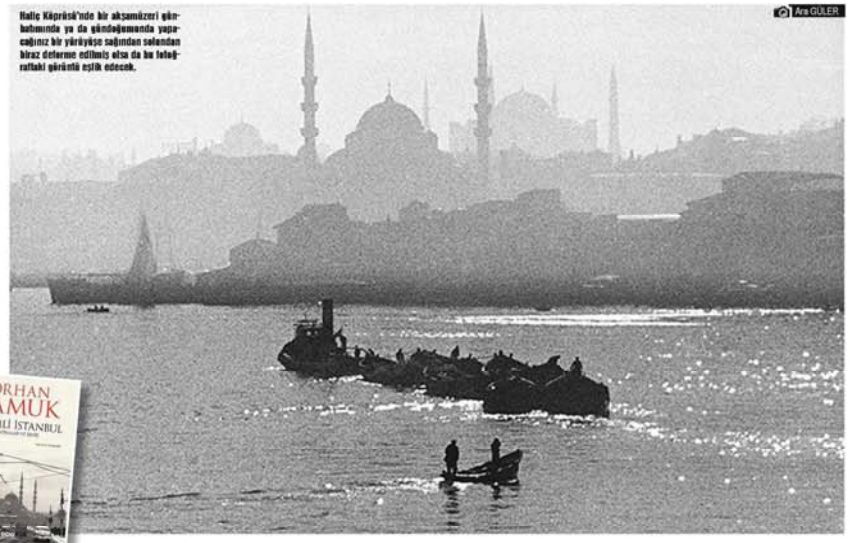
Ara GÜLER

Haliç Köprüsü'nde bir akşamüzeri gün batımında ya da gündoğumunda yapacağınız bir yürüyüşe sağından solundan biraz dolmuş olsa da bu fotoğraftaki görüntü eşlik edecek.

Dünden bugüne

Orhan Pamuk'un 230 yeni fotoğrafla genişletilerek basılan 10'uncu kitabı 'Resimli İstanbul, Hatıralar ve Şehir' kitabı Yapı Kredi Yayınları'ndan çıktı. Fiyatı 60 TL. Kitap, okuyucuları 1950-1975 yılları arasında Orhan Pamuk'un duygularına yaklaştırmayı amaçlıyor ve bunu çok başarılı bir şekilde yapıyor.

Dünden bugüne değişmeyen 'Ah güzel İstanbul'

Her şeyden önce Orhan Pamuk doğduğu evden ve semtten (Pamuk Apartmanı-Nişantaşı) gözünü açıyor İstanbul'a. Bu öylesine bir bakış açısı değil. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından elde kalanlarla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Batılılaşma çabalarına ve bunun yaratığı tezatlıklara denk düşüyor Pamuk'un hayatı. Sayfalar ilerledikçe bugün İstanbul'la ilgili canımızı sıkan gelişmelerin (Tarihi yapının deformasyonu, gökdelenler ve kentleşme, yollar, köprüler, toplu konut projeleri, Boğaz'ın ve doğanın tahribatı...) nedenini daha iyi anlıyorsunuz. Aktörler değişiyor ama gelişmişliğin, Batılılaşmanın, kalkınmanın temel endeksleri olan betonlaşma ve asfalt yol değişmediği için İstanbul'daki tahribat da hiç bitmiyor. Kim bilir daha kaç kuşak bizden sonra da "Ah eski İstanbul" diyecek.

"Ben sana dürüstlük göstereyim, sen de bana şefkat" diye kitaba başlayan Orhan Pamuk geçmişine ve 'Batılı, modern' aile yaşantısına dair samimi itiraflarda bulunuyor.

Masallar yaşamı, yaşam da masalları değiştirir... Orhan Pamuk'un 230 yeni fotoğrafla genişletilerek basılan 10'uncu kitabı 'Resimli İstanbul, Hatıralar ve Şehir' kitabının 100'üncü sayfasına geldiğimde hissettiğim tam da buydu.

Şimsel bir dille yazılmış ve zevkle okunan bu ilginç ve çekici kitabın şehir kısmının pek çok altmetni var. Orhan Pamuk bunları bize kendisi de açık seçik göstériyor. Melling'in İstanbul manzaraları, Baudelaire, Delacroix, Gerar de Nerval, Theophile Gautier, Flaubert gibi 'hüzün' sanatçılarının anıları, 'Dört Hüzünlü Yazar' bölümündeki Yahya Kemal, Tanpınar, Abdülhak Şinasi Hisar, Reşad Ekrem Koçu gibi yazarların eserleri; Ara Güler ile Selahattin Giz'in fotoğrafları... Bir kentin çeşitli sanatçılar tarafından farklı şekillerde yeniden yaratılması ve ifade edilmesi kente bakışımızı değiştiriyor.

Kitabı okudukça ve sayfalar ilerledikçe ister istemez Pamuk'un İstanbul'u ile kendi İstanbul'unuzu karşılaştırmaya başlıyorsunuz. İşin güzel yanı, Pamuk'un İstanbul'u ile çakışan İstanbul'unuzdan daha derinlemesine bir keyif alırken, farklılıkların da sizi daha da zenginleştirdiğini hissediyorsunuz. Belki de en önemlisi, kitap bu zenginliği fark etmenizi sağlıyor.

Nişantaşı hep aynı

Orhan Pamuk'un doğduğu ve büyüdüğü Nişantaşı ve Cihangir İstanbul'daki Batı'yı görmek için bugün de doğru semtler. Kentin büyümesiyle birlikte bunlara Bebek, Ortaköy, Bağdat Caddesi, Etiler, Ulus ve Adalar gibi semtleri de dahil edebilirsiniz. Buralarda yapacağınız bir yürüyüşte göreceğiniz vitrinler ve insan profilleri kentin Batılı yaşam tarzı hakkında fikir veriyor. Buralar, şehrin gelir düzeyi en yüksek insanların barındırdığından yeme, içme ve eğlenme konusunda fiyatların şehirde en yüksek olduğu mekânların da burada olduğu akhmızda bulunsun.

Nişantaşı'nda vitrinlere ve insanlara bakıp yoruldutkan sonra Nişantaşı Brasserie'ye oturun. Burası Nişantaşı sakinlerinin, soyete dergileri fotoğrafçılarının da en çok vakit geçirdiği yerlerden... Mönüsü ağırlıklı olarak Fransız yemeklerinden oluşuyor.

Abdülmecit 1853-54'te Teşvikiye Camii'ni yeniletttiği gibi burada bir mahalle kurulması isteğini de iki anıt taşa kazıtmış. Bugün biri Teşvikiye Caddesi'nde Harbiye Karakolu'nun yanındaki küçük boşlukta, diğeri Teşvikiye Caddesi-Rumeli Caddesi ile Vali Konağı Caddesi'nin kesiştiği kavşakta yer alıyor. Taşların üstünde "Eser-i avâtıf-ı Mecidiyye:Mahalle-i Cedide-i Teşvikiye" yazıyor. Günümüzün Türkçesiyle "Abdülmecit'in karşılıksız iyilikseverliğinin eseri olan yeni Teşvikiye Mahallesi" anlamına geliyor.

Masalsı İstanbul

İstanbul'un kişiden kişiye değişmeyen belki de yegâne özelliği masalsı havası. Bir aşık, bir bina, bir koku, renk, bir kaç nota... İllaki gün içinde İstanbul sizi bir şekilde yakalıyor ve bir masalın içine taşıyor.

Adalar, Tarlabaşı'nın halen kazma değmemiş sokakları, Kuzguncuk, Eminönü, Üsküdar bu duygunun ağırlığını hissettirdiği mekânlar.

Ama bir yer var ki onsu bir masalın daimi sahnesi gibi. Haliç Köprüsü üzerinde balık tutanların arasından Tarihi Yarımada'ya doğru yürüyün. Mümkünse ya günün erken saatleri ya da günbatımı saatlerine denk getirin bu yürüyüşü. İstanbul silueti eşliğinde atacağınız adımları bir süre sonra unutup kendinizi İstanbul'a kaptıracaksınız. Akşam günbatımı vakti Kız Kulesi'nde bir kahve içerek yarımadanın silüetini izlemek, Boğaz'da bir vapur yolculuğu yapmak da size masalsı İstanbul'un kapılarını açacak.

Yerebatan Sarnıcı, Kapalıçarşı gibi tarihi mekanların da bu amaç için havasının solunması şart.

Hüzün ve melankoli

Kitapta, Osmanlı ve daha önceki güçlü imparatorluklar zamanında zenginliğin, çeşitliliğin, egzotizmin ve şaşaalı günlerin hâkim olduğu İstanbul, savaş sonrası yorgun, yoksul ve çeşitliliği azalmış bir kent olarak çıkıyor karşımıza. Bu durumun kent yaşamındaki duygusal karşılığı ise hüzün ve melankoli... "İstanbul'un hüzünün kaynağı yoksulluk, yenilgi ve bir kayıp duygusudur. İmparatorluktan artakalan büyük anıtlar bu yoksulluktan payını alır" diye anlatan Pamuk'a göre, insanlar bu yüzden kente dair eski güzel günleri anımsatan ne varsa onu karşı duyarsızlaşıyor ve Batılılaşma adına Doğuya ait ne varsa sırtını dönüyor.

Hüzün, İstanbul var olduğu sürece bir şekilde kendini var edecek, kaybolmayacak bir duygu. Hatta nasıl ki Paris için 'Aşkın kenti' yakıştırması yapılıyorsa İstanbul için de 'hüzünün dünyadaki başkenti' tanımlaması rahatlıkla yapılabilir.

Bugün bu hüznü yaşamak mı istiyorsunuz? Fener-Balat sokaklarında yürüyün. Hem İstanbul'un şaşaalı yıllarına ait olağanüstü yapılar göreceksiniz hem de bakımsızlıktan ve ilgisizlikten dökülen eski İstanbul'a tanıklık edeceksiniz. Yetmez mi? Eskiyle yeninin iç içe girdiği, yeninin öne çıkmak istediğe eskinin çarpıcılığının arttığı manzaralarla karşılaşacaksınız.

Balat'tan günümüzün halen en geniş kapasiteli sinagogu olan Ahrida Sinagogu'nu, Mimar Sinan eserlerinden biri olan tarihi Ferruh Kethüda Camii'ni, Doğu Roma döneminden kalma yapısı ile Atik Mustafa Paşa Camii'ni, Moğol-Bizans ilişkileri nedeniyle 'Moğol Kilisesi'ni, Maria'nın şanssızlığı nedeniyle 'Kanlı Kilise' olarak anılan Moukhliotissa Kilisesi'ni, Fener Rum Patrikhanesi ve Rum konakları kalıntıları ile Kırmızı Mektep'i görmeden dönmeyin... Bölge kafe ve restoranlarıyla da son yılların yükselen yıldızı. Cafe Byzas'ta bir kahve içebilir, Vodina Cafe'de bir şeyler atıştırıp semt kadınlarına destek olabilirsiniz, ne de olsa her şeyi onlar hazırlıyor ve ev ekonomilerine destek oluyorlar.

Haliç ve İstanbul silueti

İstanbul'u özel kılanların başında Haliç geliyor. Haliç'i ise en iyi Pierre Loti'den ve Galata Kulesi'nden izleyebilirsiniz. Siz bu noktalardan Haliç'i izlerken size İstanbul'un muhteşem siluetı eşlik edecek. Hele *bir de günbatımında bunu yapmanız* İstanbul size neden bir masal kenti olduğunu kendi dilinde ama sizin anlayacağınız bir şekilde anlatacaktır. Günbatımında suyun altın rengini aldığı Haliç kıyıları birbirinden güzel parklar ve yürüme alanlarıyla çevrili. Bir akşamüzeri mutlaka yürüyün. Haliç'in daha arka kısımlarında bulunan meşhur Eyüp semtine gidip Eyüp Sultan Camii ve Pierre Loti Tepesi'ni ziyaret etmeden dönmeyin. Özellikle Pierre Loti Kahvesi ve Tepesi'nde muhteşem manzara eşliğinde kahve içmeden Haliç'ten ayrılmayın... Ayrıca, Süthlüce'de bulunan Miniatürk - Minyatür *Türkiye Parkı ve Müzesi ve Santralİstanbul* ile Hasköy'de bulunan Rahmi Koç Müzesi de bu bölgede gezilecek yerler.

İstanbul'un boğazı

Pamuk'un kitabında da hayatında da İstanbul demek hüzün demek olduğu kadar aynı zamanda Boğaz demek... Her ne kadar insan müdahalesi ile doğasını, yangınlarla konaklarını kaybetmiş olsa da havasını, cazibesini hiçbir zaman kaybetmiyor.

Boğaz'ı uzun uzun anlatmaya gerek yok. İstanbul'un orta yerinde duruyor ve Boğaz'ı kendisinden daha iyi kim anlatabilir ki? Bir Boğaz turuna çıkın. Günün her anında kendini farklı bir ışık, renk, duygayla ifade eden Boğaz'ın Pamuk'un da kitapta dikkatimizi çektiği en can alıcı zamanı bahar... Günümüzde Pamuk'un gençlik yıllarındaki kadar yeşil ya da ergavanlar nedeniyle pembe olmasa da Boğaz'daki hâkim renkler halen bunlar. Bu renklere uyakta kalabilen yahlıların şaşaalı eşlik ediyor.

Nerede o eski karlar

Pamuk'a göre İstanbul'un mevsimi kış ve hüznün kendini en hissedilir kıldığı zamanlar da kar yağdığı zamanlar. Kentin nüfusu artık 15 milyon. Otomobiller, sürekli artan konutlar, tahrip edilen doğa bizi İstanbul'un eski karından mahrum etmiş durumda. Çünkü kar yağışının olması için gerekli sıcaklık bizim şehirdeki bu hummalı çalışmalarımız yüzünden gökyüzünü suttığımız için kar yağışı eskisi kadar olmuyor. Ama yine de eğer bir Ara Güler fotoğrafının içinde yürümek istiyorsanız bugün de kar yağdığında bulunduğunuz yer ya Beyoğlu olsun ya da Galata Köprüsü. *Eğer biraz daha yükseğe ve evlerin* az olduğu yerlere gidip sakince yağını kan izlemek ve İstanbul'u kar altında seyretmek istiyorsanız Gülhane Parkı, Yıldız Parkı, Çamlıca tepesi gibi yüksek park, bahçe veya korular tüm güzelliğiyle sizi bekler.